KIESRAAD

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

KIESRAAD

Datum
18 mei 2015

Ons kenmerk

Uw kenmerk

Onderwerp
Advies n.a.v. verkiezingen voor provinciale staten, waterschappen en eilandsraden

Blad
1 van 5

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG 's-Gravenhage
Nederland

Postadres
Postbus 20011
2500 EA 's-Gravenhage
Nederland

Internetadres
www.kiesraad.nl

E-mailadres
kiesraad@kiesraad.nl

1. Inleiding

Op 18 maart 2015 vonden verkiezingen plaats voor de provinciale staten, de waterschappen en de eilandsraden van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het was voor het eerst dat vertegenwoordigers van de ingezetenen in het algemeen bestuur van het waterschap gelijktijdig met de leden van provinciale staten werden gekozen. Ook nieuw was de integratie van de waterschapsverkiezingen in de Kieswet. Met beide nova streefde de wetgever twee doelstellingen na: verhoging van de opkomst voor de waterschapsverkiezingen en uniformering van de procedures voor de verkiezingen in Nederland.[1]

Met bijna een verdubbeling van de opkomst voor de waterschapsverkiezingen ten opzichte van 2008, is de doelstelling ter zake van de verhoging van de opkomst behaald. Hoewel voorafgaand aan de gecombineerde verkiezingen de vrees bestond dat de complexe organisatie van twee landelijke verkiezingen op één dag tot logistieke moeilijkheden zou kunnen leiden, bleek dit in de praktijk niet of nauwelijks het geval. Naar het oordeel van de Kiesraad verliep de samenwerking tussen de gemeenten en de waterschappen over het geheel genomen goed. Gemeenten, die voor het eerst verantwoordelijk waren voor een deel van de organisatie van de waterschapsverkiezingen, bleken goed voorbereid op het gelijktijdig organiseren van de twee verkiezingen.

De bevindingen ten aanzien van de verkiezingen van 18 maart 2015 geven de Kiesraad aanleiding om zich, op de gebruikelijke wijze, in de vorm van een advies tot u te wenden en met verbetervoorstellen te komen ten aanzien van gesignaleerde knelpunten in de uitvoeringspraktijk.[2] Een rapportage van het Informatiepunt Verkiezingen is opgenomen in een bijlage bij dit advies, dat eveneens aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter kennis wordt gebracht.

---

[1] Kamerstukken II 2012/13, 33 719, nr. 3..

[2] Bij de totstandkoming van dit advies heeft de Kiesraad tevens kennisgenomen van de ervaringen van de leden van Commissie Verkiezingen van de NvvB en van de bevinding van de vertegenwoordigers van de waterschappen en de hoogheemraadschappen die aanwezig waren op de evaluatiebijeenkomst van de Unie van Waterschappen over de waterschapsverkiezingen.

Mocht de komende Eerste Kamerverkiezing daartoe aanleiding geven, dan zal de Kiesraad zich daaromtrent nog separaat tot u wenden.

2. Samenvatting

Over het geheel genomen zijn de verkiezingen voor de provinciale staten, de waterschappen en de eilandsraden goed verlopen. Toch doet de Raad op een aantal punten aanbevelingen ter oplossing van enkele knelpunten in de uitvoeringspraktijk. Voor een belangrijk deel strekken deze aanbevelingen tot een betere voorlichting en instructie aan gemeenten, politieke partijen, stembureauleden en kiezers met betrekking tot:

- het bepalen van de kiesgerechtigdheid voor de waterschapsverkiezingen;
- het aanpassen van de gegevens op de stempas;
- het tijdig verzenden van de stembescheiden;
- het afschermen van persoonsgegevens op een kopie van een identiteitsbewijs, en
- het tellen van de stemmen.

Voorts vraagt de Kiesraad aandacht voor de mogelijke effecten van het combineren van provinciale staten- en waterschapsverkiezingen op het stemgedrag van kiezers.

3. Algemene opmerkingen

3.1. Effecten gecombineerde verkiezingen

Al eerder heeft de Kiesraad erop gewezen dat de combinatie van de provinciale staten- en de waterschapsverkiezingen, die principieel van karakter verschillen, verschillende vragen oproept.[3] Zo is bijvoorbeeld niet bekend in welke mate de organisatie van de gecombineerde verkiezingen voor een algemeen en een functioneel bestuur zal leiden tot 'nationalisering' van de verkiezing voor het functioneel bestuur. Het zou interessant zijn de recente gecombineerde verkiezingen op dit aspect nader te onderzoeken.

3.2. Waterschapsverkiezingen en evaluatie waterschapsbestel

De Kiesraad waardeert het verloop van de waterschapsverkiezingen als positief, maar vraagt wel aandacht voor enkele aspecten die, mogelijk samenhangend met de nieuwe situatie van gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen, verbetering behoeven. Zo is opvallend dat er bij de waterschapsverkiezingen 44.833 ongeldige stemmen en 146.053 blanco stemmen zijn uitgebracht, tezamen 3,4% van het totaal. Bij de provinciale statenverkiezingen was dat slechts 0,6%. Het aantal blanco en ongeldige stemmen bij de waterschapsverkiezingen is hoger dan bij alle andere verkiezingen onder het regime van de Kieswet. Bij de waterschapsverkiezingen van 2008 waren deze percentages overigens nog hoger. Bij die verkiezing was 9,7% van de uitgebrachte stemmen bij de waterschapsverkiezingen ongeldig.[4] Bij een steekproef bleek indertijd dat een groot deel hiervan veroorzaakt werd door het invullen van een verkeerd geboortejaar op het briefstembiljet.[5] Nader onderzoek zal moeten uitwijzen wat de redenen waren voor het relatief grote aantal ongeldige en blanco uitgebrachte stemmen bij de recente waterschapsverkiezingen. De Kiesraad adviseert de minister van

---

[3] Vgl. advies van de Kiesraad van 15 februari 2013 over de Wet stembusverkiezingen ingezetenen algemeen bestuur waterschap, p. 1-2. Te raadplegen via www.kiesraad.nl

[4] Vgl. C.M.S. Glim e.a., *Samen naar beter. Evaluatie landelijke waterschapsverkiezingen 2008*, Amersfoort: BMC 2009. Bijlage bij *Kamerstukken II 2008/09*, 31 986, nr. 1.

[5] Bij ongeveer 5% van het totaal aantal uitgebrachte stemmen.

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hieraan aandacht te schenken in zijn evaluatierapportage aan de Tweede Kamer.

Aangezien dit de eerste keer is dat er voor de leden van de categorie ingezetenen van het algemeen bestuur van de waterschappen stembusverkiezingen werden gehouden, is er door de minister van Infrastructuur en Milieu bij de parlementaire behandeling van de Wet aanpassing waterschapsverkiezingen een evaluatie van het waterschapsbestel in het vooruitzicht gesteld.[6] De Kiesraad ziet uit naar de uitkomsten van deze evaluatie en hoopt dat zijn ervaringen uit het voorliggende advies daarin betrokken zullen worden.

3.3. Bezuinigingen

Bij de afgelopen verkiezingen hadden onder meer de gemeenten Enschede, Nijmegen, Zoetermeer, en Lingewaard het aantal stembureaus verminderd, mogelijk om zodoende ook besparingen te kunnen realiseren wat betreft het huren en bemensen van stemlokalen. Gevolg hiervan was dat de werkdruk voor stembureauleden in de overblijvende stemlokalen binnen de gemeenten toenam.[7] Dit, terwijl reeds sprake was van een hogere werklast door de combinatie van provinciale staten- en waterschapsverkiezingen. De extra werklast was vooral merkbaar wanneer de stembureauleden te maken kregen met kiezers die zich meldden met één of twee stempassen en een legitimatiebewijs aangevuld met maximaal vier volmachtbewijzen en vier kopieën van identiteitsbewijzen. Anders dan bij een enkele verkiezing moeten er dan meer handelingen worden verricht. Hierdoor ontstonden in aantal gemeenten rijen bij sommige stemlokalen.

Een andere geconstateerde mogelijke bezuinigingsmaatregel betrof de verspreiding van kandidatenlijsten. Een aantal gemeenten koos ervoor de kandidatenlijsten niet meer afzonderlijk te doen bezorgen op het adres van de kiezers, maar deze te publiceren op een gemeentelijke website of in een lokale (verkiezings)krant. Dit laatste zorgde ervoor dat kiezers, die met een 'nee nee-sticker' hadden aangegeven geen ongeadresseerd reclamedrukwerk en huis-aan-huisbladen te willen ontvangen, de kandidatenlijsten niet ontvingen. De Kiesraad wijst deze handelwijze van de hand. Het is van groot belang dat alle kiezers tijdig voorafgaand aan de dag van stemming de beschikking krijgen over de lijst van deelnemende partijen en kandidaten.[8] Het is om deze reden dat in de Kieswet en het Kiesbesluit (art. J 9 van de Kieswet jo. J 1 van het Kiesbesluit) is bepaald dat de kandidatenlijsten moeten worden bezorgd aan het adres van de kiezers. De Kiesraad adviseert de minister om gemeenten bij komende verkiezingen op hun wettelijke plicht ter zake van de verzending van de stembescheiden te wijzen.

4. Opmerkingen met betrekking tot het verkiezingsproces

4.1. Kiesgerechtigdheid voor de waterschappen

Gemeenten waarvan het grondgebied in het beheersgebied van twee of meer waterschappen ligt, moesten voor deze (afzonderlijke) waterschappen een belangrijk deel van de organisatie ter hand nemen. Dit had onder meer consequenties voor het opmaken en het bijhouden van de separate kiezersregisters. Aangezien in de gemeentelijke basisregistratie personen (BRP) niet wordt bijgehouden van welk waterschap een kiezer ingezetene is, en deze informatie evenmin in de basisregistraties adressen en gebouwen (BAG) staat, waren er bij de recente

[6] *Kamerstukken II 2013/14,* 33 719, nr. 15.
[7] Vgl. voetnoot 2.
[8] Vgl. *Stb.* 2002, 98, p. 3-4.

verkiezingen meer handelingen nodig om te bepalen voor welk waterschap een kiesgerechtigde zijn stem mocht uitbrengen.[9] In de aanloop naar de verkiezingen stelde de Unie van Waterschappen een contourenkaart beschikbaar, waarmee waterschappen de gemeenten konden informeren over hun territoriale grenzen. Door een koppeling tussen deze contourenkaart en de basisregistratie personen konden gemeenten een selectie maken van kiesgerechtigden voor de waterschapsverkiezingen.

Helaas bleek uit enkele vragen en klachten die bij het Informatiepunt Verkiezingen binnenkwamen, dat de contourenkaart niet geschikt was om alle waterschapsgrenzen op een juiste wijze te bepalen. Zo bleek onder meer de waterschapsgrens tussen het Hoogheemraadschap Rijnland en het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden niet geheel juist te zijn bepaald, waardoor 140 kiesgerechtigden een stempas ontvingen voor het verkeerde waterschap. De Kiesraad vraagt uw aandacht voor het hier gesignaleerde probleem en adviseert u te voorzien in een duurzame oplossing, zodat bij toekomstige gecombineerde verkiezingen niet opnieuw ad-hoc afstemming tussen gemeenten en waterschappen over grenzen behoeft plaats te vinden. Mogelijk zou dit kunnen door in de BRP gegevens op te nemen omtrent het waterschap waartoe een inwoner van een gemeente behoort.

4.2. Bezorging kandidatenlijst

Ingevolge de huidige Kieswet en het Kiesbesluit worden kandidatenlijsten, evenals de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus, uiterlijk op de vierde dag voor de stemming bij de kiezers bezorgd. In de praktijk komt dit nogal eens neer op een zaterdag of zelfs - met inachtneming van artikel Z 12 van de Kieswet - op de dinsdag daarop, aangezien al enige tijd op de maandag geen post meer wordt bezorgd. De Kiesraad vindt deze termijn te kort, mede gezien de hoeveelheid informatie die heden ten dage op de stembescheiden staat en de termijn die de wetgever oorspronkelijk voor ogen had. Derhalve adviseert de Raad u te onderzoeken of het mogelijk is om de termijnstelling voor de verzending van de kandidatenlijsten gelijk te trekken met de termijn voor de verzending van de stempassen, zodat de kiezer alle stembescheiden uiterlijk veertien dagen voor de dag van stemming ontvangt.

4.3. Gegevens op de stempas

Bij de recente verkiezingen kon de kiezer zich, zoals gebruikelijk, identificeren met een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht. Op de stempas staat dat men zich dient te identificeren met een Nederlands paspoort, identiteitskaart of rijbewijs. Hoewel voor deelname aan de provinciale statenverkiezingen de Nederlandse nationaliteit vereist is, kunnen Nederlandse kiezers met een dubbele nationaliteit zich ook met een Europees paspoort identificeren. De onvolledige tekst op de stempas leidde er bij de recente verkiezingen toe dat een enkele kiezer, die zich met een rijbewijs van een ander EU-land wilde legitimeren, toch niet tot de stemming werd toegelaten; het betrokken stembureau ging er ten onrechte van uit dat de kiezer zich slechts met een Nederlands document mag identificeren. Aangezien dit onderwerp ook bij eerdere verkiezingen tot vragen leidde, raadt de Kiesraad u aan de tekst op de stempas te verduidelijken.

[9] Vgl. het advies van de Kiesraad van 10 februari 2014 over het Ontwerpbesluit tot wijziging van het Kiesbesluit en het Waterschapsbesluit voor het combineren van de waterschapsverkiezingen met de provinciale statenverkiezingen. Te raadplegen via www.kiesraad.nl

4.4. Afschermen gegevens op kopie identiteitsbewijs
Om misbruik met kopieën van identiteitsbewijzen tegen te gaan, heeft een aantal kiezers bij de recente verkiezingen de persoonsgegevens doorgestuurd of afgeschermd met behulp van een ID-cover. Door het gebruik van dit laatste worden evenwel ook andere persoonlijke gegevens afgeschermd, zoals de pasfoto en de handtekening. Hoewel de pasfoto van een volmachtgever bij de controle door een stembureaulid gemist kan worden, is het wel wenselijk dat in voorkomende gevallen de handtekening gecontroleerd kan worden aan de hand van de verleende volmacht. In enkele gevallen leidde dit ertoe dat kiezers door het stembureau niet tot de stemming werden toegelaten. Met het oog hierop acht de Raad het raadzaam dat er bij toekomstige verkiezingen meer duidelijkheid wordt gegeven over welke gegevens bij het stemmen al dan niet afgeschermd mogen worden.

4.5. Telinstructie
In de praktijk blijkt de stemopneming in veel gevallen niet conform de instructie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te worden verricht. De Kiesraad heeft geconstateerd dat sommige gemeenten – als bijvoorbeeld Amsterdam, Rotterdam en Utrecht – hierin een eigen weg kiezen door te opteren voor een eigen, specifieke gemeentelijke telinstructie. In de voorlichting richting voorzitters en leden van stembureaus wordt overigens vaak van gemeentezijde wel gewezen op het BZK-instructiemateriaal – het wordt zelfs vaak ter hand gesteld – , maar in de praktijk blijken de stembureauvoorzitters toch vaak een eigen koers te varen wat betreft de gehanteerde telmethode. De Kiesraad wijst erop dat de BZK-telinstructie in het verleden is geïntroduceerd naar aanleiding van de door waarnemersmissies van de OVSE geconstateerde grote verschillen in de wijze waarop stembureaus de stemopneming uitvoeren. Bij deze methode, die in de afgelopen jaren is verfijnd, staat onder meer de zorgvuldigheid voorop doordat gegarandeerd wordt dat ieder stembiljet door tenminste twee paar ogen wordt gecontroleerd. De Kiesraad onderstreept het belang hiervan ten behoeve van een goede, zuivere vaststelling van de verkiezingsuitslag. Andere methoden kunnen wellicht tot snellere uitkomsten leiden, maar gaan mogelijk ten koste van de zorgvuldigheid.

Kijkend naar de praktijk is het de vraag hoe kan worden gegarandeerd dat het telproces zo zorgvuldig mogelijk verloopt. Daarbij kan gedacht worden aan het geven van een wettelijke basis aan genoemde telinstructie. De Kiesraad betwijfelt evenwel of deze weg dient te worden begaan, in de wetenschap dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties tijdens een Algemeen Overleg van de Vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer op 22 april jl. de toezegging deed om bij de gemeentelijke herindelingsverkiezingen in het najaar van 2016 een experiment te gaan houden met een nieuw te ontwikkelen stembiljet en een gelijktijdige test met elektronisch tellen. Bij de eventuele implementatie hiervan heeft een wettelijk voorgeschreven instructie voor handmatig tellen vermoedelijk hooguit nog voor een enkele verkiezing betekenis.

DE KIESRAAD,
voor deze,

H.R.B.M. Kummeling,
voorzitter

M. Bakker,
secretaris-directeur

KIESRAAD

Rapportage Informatiepunt Verkiezingen

Gecombineerde Provinciale statenverkiezingen en Waterschapsverkiezingen 2015

Rapportage Informatiepunt Verkiezingen
Gecombineerde Provinciale statenverkiezingen en Waterschapsverkiezingen 2015

1805201500009 - 1

Colofon

Kiesraad
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

T 070-426 6266
E kiesraad@kiesraad.nl
I www.kiesraad.nl

Bezoekadres:
Herengracht 21
Den Haag

Inhoudsopgave

1. **Inleiding** 4
2. **Organisatie Informatiepunt Verkiezingen** 5
3. **Totaaloverzicht** 6
   - 3.1 Totaal aantal vragen 6
   - 3.2 Aantal vragen per categorie 8
4. **Provinciale statenverkiezingen 2015** 9
   - 4.1 Totaal aantal vragen 9
   - 4.2 Onderwerpen 11
   - 4.3 Aantal vragen per categorie 14
5. **Waterschapsverkiezingen 2015** 17
   - 5.1 Totaal aantal vragen 17
   - 5.2 Onderwerpen 19
   - 5.3 Aantal vragen per categorie 21
6. **Slot** 23

1. Inleiding

Deze rapportage heeft betrekking op alle vragen die door het Informatiepunt Verkiezingen (hierna te noemen: Informatiepunt) zijn afgehandeld in de periode rondom de gecombineerde verkiezingen van 2015. In deze periode zijn met name vragen gesteld over de verkiezingen voor de leden van de provinciale staten en de verkiezingen voor de leden van de categorie ingezetenen het algemeen bestuur van de waterschappen. De waterschapsverkiezingen komen in deze rapportage afzonderlijk naar voren, omdat deze verkiezingen in 2015 voor het eerst gecombineerd onder het regime van de Kieswet plaatsvonden. In vorenbedoelde periode zijn ook enkele incidentele vragen gesteld over de eilandraadsverkiezingen en de Eerste Kamerverkiezing. Deze zijn, gelet op hun aantal, niet nader uitgesplitst, maar zijn meegenomen bij de bespreking van de provinciale statenverkiezingen.

Dit verslag gaat over de periode van 1 oktober 2014 tot 1 april 2015. In deze periode zijn door het Informatiepunt in totaal 2342 vragen beantwoord. Veruit de meeste daarvan hadden betrekking op de provinciale statenverkiezingen (1702). Deze eindrapportage gaat nader in op het aantal vragen, gespecificeerd per verkiezing. Aangegeven wordt welke betrokkenen het Informatiepunt benaderden en op welke manier (telefoon, e-mail of per brief). Ook worden de onderwerpen vermeld en zijn deze nader uitgesplitst.

In deze rapportage wordt eerst de organisatie van het Informatiepunt belicht (Hoofdstuk 2). Daarna wordt een totaalbeeld gegeven van de gestelde vragen (Hoofdstuk 3). Vervolgens worden afzonderlijk de provinciale statenverkiezingen (Hoofdstuk 4), en de waterschapsverkiezingen (Hoofdstuk 5), uitgewerkt. Niet eerder was een Informatiepunt actief voor zowel de provinciale statenverkiezingen als de waterschapsverkiezingen. Vergelijkingen met voorgaande jaren worden daarom zoveel mogelijk per afzonderlijke verkiezing gemaakt.

2. Organisatie Informatiepunt Verkiezingen

Bij elke verkiezing sinds 2006 wordt een Informatiepunt opgezet. Het Informatiepunt is een gezamenlijk initiatief van de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In de praktijk is de personele bezetting en de inrichting van het Informatiepunt een verantwoordelijkheid van de Kiesraad.

De door het Informatiepunt verstrekte informatie wordt inhoudelijk afgestemd binnen het secretariaat van de Kiesraad. Waar het gaat om de beantwoording van beleidsvragen wordt de beantwoording afgestemd met het ministerie, wat ook het geval is bij vragen over de toolkit of de stembureauinstructie van BZK.

Het Informatiepunt was telefonisch bereikbaar op werkdagen van 09:00 tot 17:00 uur. Op dagen met bijzondere kieswettelijke betekenis, zoals de dag van kandidaatstelling en de dag van stemming, hanteerde het Informatiepunt ruimere openingstijden (op de dag van stemming van 07:00 tot 02:00 uur). Verder was het Informatiepunt per mail en per brief bereikbaar, hoewel van die laatste mogelijkheid dit keer weinig gebruik is gemaakt.

Op het Informatiepunt waren vier medewerkers actief die in de tijd gezien getrapt instroomden om de toenemende werkdruk op te kunnen vangen.

De door het Informatiepunt afgehandelde vragen werden geregistreerd in FileMaker Pro (FMP). Dit programma wordt gebruikt voor het verzamelen van de statistische gegevens. Per melding wordt aangegeven welke verkiezing het betrof.

3. Totaaloverzicht

3.1 Totaal aantal vragen

In de periode dat het Informatiepunt actief was, werden 2342 vragen gesteld. Dat is in vergelijking met de verkiezingen van 2014 een flinke afname, toen werden 7906 vragen beantwoord. Die verkiezingen hadden echter een heel ander karakter en er waren andere actoren bij betrokken. Vergelijkingen met voorgaande jaren worden hierna daarom alleen ten aanzien van eerdere provinciale statenverkiezingen gemaakt.

Grafiek 1: totaal aantal vragen per maand

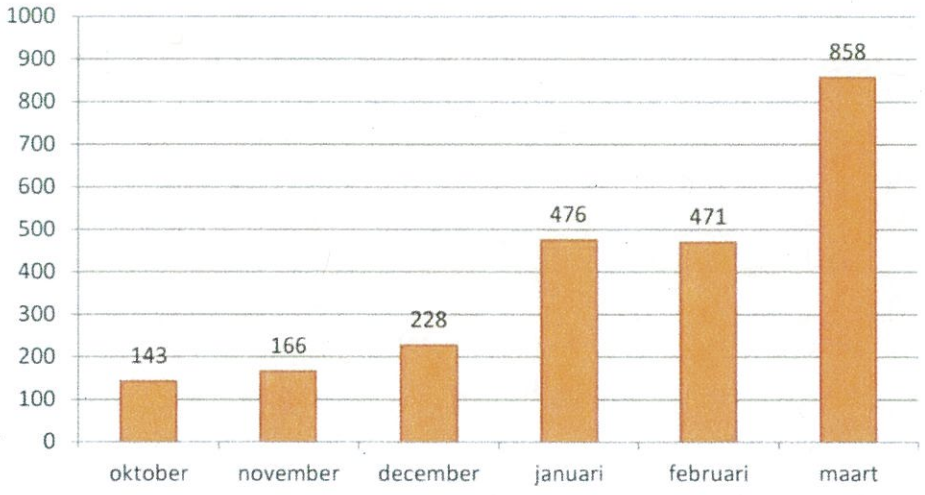

In de eerste drie maanden was een licht stijgende lijn te zien. In de maand januari was het aantal vragen ten opzichte van de voorgaande maand relatief gezien sterk toegenomen. In de maand februari werden iets minder vragen gesteld dan in de maand januari. In de maand maart was het aantal meldingen per maand het hoogst, met 858 vragen. De verschillen per maand hangen deels samen de pieken in het verkiezingsproces. Zo is zichtbaar dat de voorbereidingen voor de dag van kandidaatstelling met name in de maand januari zijn gedaan en dat er in februari en maart vooral is vooruitgeblikt op de dag van stemming.

Ook het verloop van het aantal vragen per dag wijst op een toename in de aanloop naar een belangrijk kieswettelijk moment. Zo is in de onderstaande grafiek de dag van stemming te herkennen (18 maart 2015). Ook de toename in de aanloop naar de laatste dag van registratie en de dag van kandidaatstelling (resp. 22 december 2014 en 2 februari 2015) is te constateren.

Grafiek 2: totaal aantal vragen per dag (gestapeld)

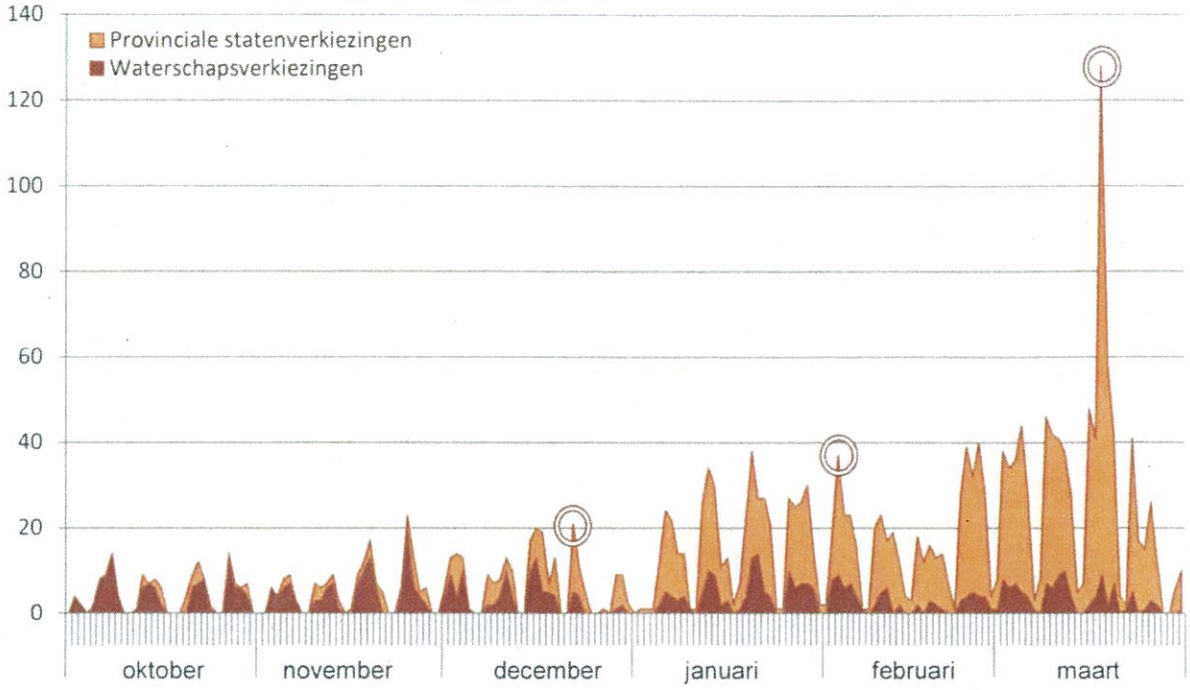

Het Informatiepunt heeft de binnengekomen vragen telefonisch, per mail of per brief beantwoord. In totaal werden er 936 vragen per mail afgedaan, 1403 telefonisch en 3 vragen per brief. Hoewel er bij de verkiezingen van 2014 relatief meer vragen telefonisch werden afgedaan, zijn ook bij deze verkiezingen de meeste vragen telefonisch afgehandeld.

Grafiek 3: percentage vragen per communicatiemiddel

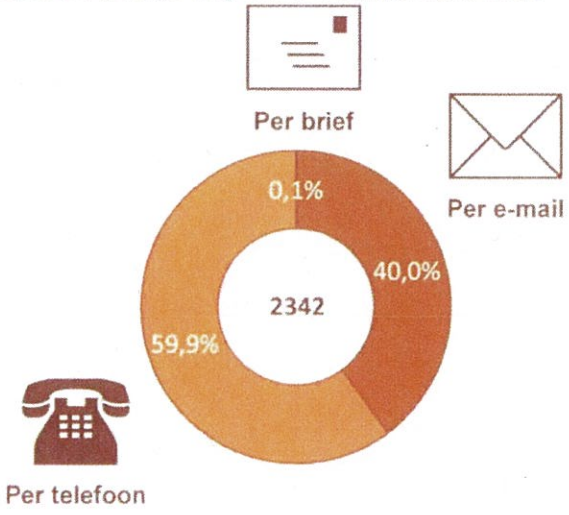

3.2 Aantal vragen per categorie

Van de binnengekomen meldingen is bijgehouden door wie deze gesteld zijn. De verschillende categorieën betrokkenen worden met het daarbij behorende totaal in de onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1: aantal vragen per categorie

Categorie:	Totaal aantal
Gemeente	965
Burger	606
Politieke partij	353
Waterschap	190
Provincie	125
Organisatie *	76
Overheid *	11
Ambassade *	9
Universiteit *	7

De organisaties met een asterisk (*) zijn in de grafiek opgenomen onder 'Overig'.

Grafiek 4: aantal vragen per categorie

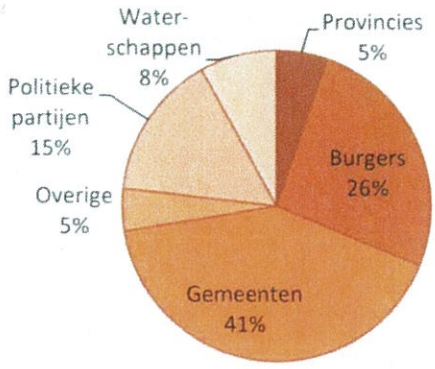

Uit deze gegevens blijkt dat het grootste aantal vragen is gesteld door gemeenten (41%). Op veel punten in het verkiezingsproces zijn de gemeenten intensief betrokken bij de uitvoering van het verkiezingsproces. Verder blijken burgers en politieke partijen twee groepen die het Informatiepunt relatief veel benaderden (respectievelijk 26% en 15%). Tot slot zijn er vragen gesteld door waterschappen, provincies en andere (overheids)organisaties. Persvragen zijn, overigens voor het eerst, niet in de eindrapportage van het Informatiepunt meegenomen. Dit, omdat dit niet onder de verantwoordelijkheid van het Informatiepunt valt.

Bovenstaande gegevens geven een beeld van het totaal aantal vragen dat door het Informatiepunt Verkiezingen is afgedaan. Een vergelijking met voorgaande verkiezingen is echter niet mogelijk. Nooit eerder vonden de provinciale statenverkiezingen en de waterschapsverkiezingen plaats op dezelfde dag. In de volgende hoofdstukken zullen de afzonderlijke verkiezingen daarom apart worden bekeken en worden deze, waar mogelijk, met voorgaande verkiezingen vergeleken.

4. Provinciale statenverkiezingen 2015

4.1 Totaal aantal vragen

In de periode waarin het Informatiepunt actief was, zijn er in totaal 1702 vragen geregistreerd onder de noemer provinciale statenverkiezingen. Het aantal meldingen over de provinciale statenverkiezingen nam in de loop van de periode toe en piekte op de dag van stemming. Na de dag van stemming nam het aantal direct af.

Grafiek 5: totaal aantal vragen per dag (provinciale statenverkiezingen)

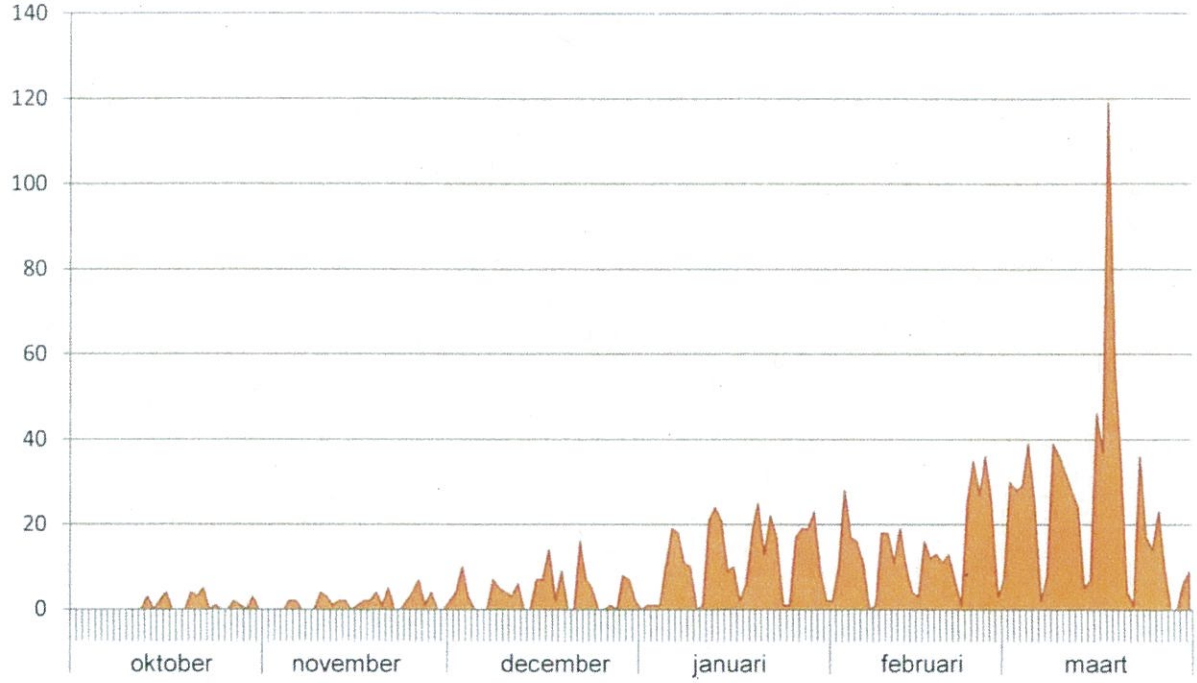

Gedurende de gehele periode is een stabiele toename te zien. Deze toename is vooral zichtbaar in de aanloop naar de drie belangrijke kieswettelijke momenten: de laatste dag van registratie, de dag van kandidaatstelling en dag van stemming.

De meeste vragen over deze verkiezing werden gesteld in de laatste drie maanden van de periode (351 in januari, 392 in februari en 753 in maart). In deze maanden vond de voorbereiding plaats voor een kieswettelijk piekmoment (de dag van kandidaatstelling en de dag van stemming). De laatste dag van registratie van aanduidingen is wel als piek te herkennen, maar leidde niet tot veel extra vragen.

Grafiek 6: totaal aantal vragen per maand (met vergelijkingen vanaf 2007)

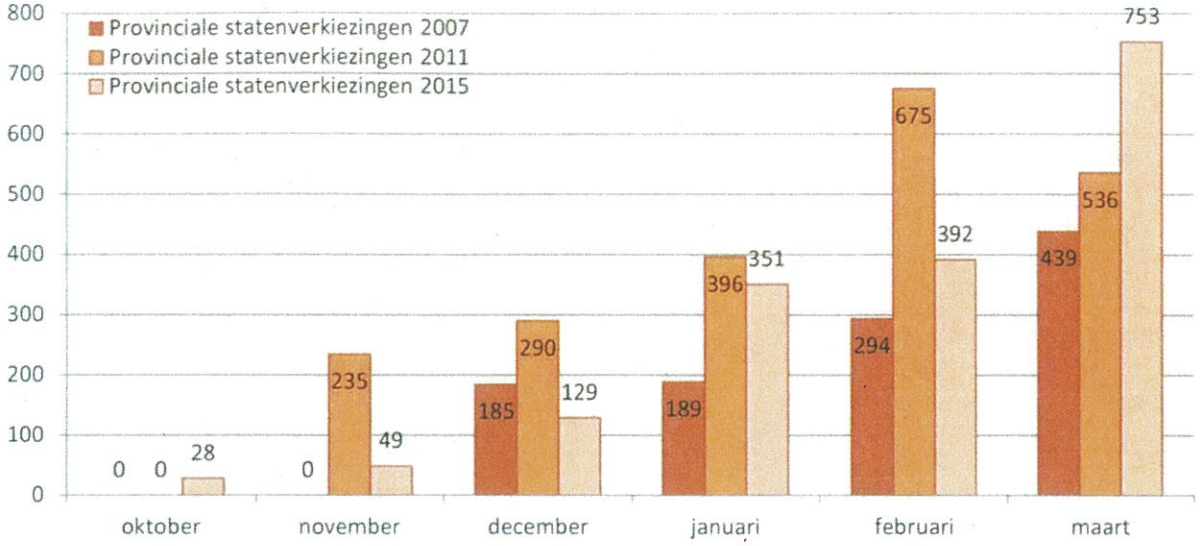

In de bovenstaande grafiek is tevens het aantal vragen per maand bij de voorgaande provinciale statenverkiezingen weergegeven. Hieruit blijkt een wisselend beeld. In sommige maanden zijn er in 2011 meer vragen gesteld dan nu het geval was. Enkel in de maand maart werden in 2015 meer vragen gesteld dan zowel in 2007 als in 2011. In het totaal over de provinciale statenverkiezing is een afname van 20% te zien ten opzichte van de verkiezingen van 2011 (toen: 2132) en een toename van 54% ten opzichte van de verkiezingen van 2007 (toen: 1107).

Voor de provinciale statenverkiezingen werden er 699 vragen per e-mail door het Informatiepunt afgedaan, 1000 telefonisch en 3 vragen per brief.

Grafiek 7: percentage vragen per communicatiemiddel

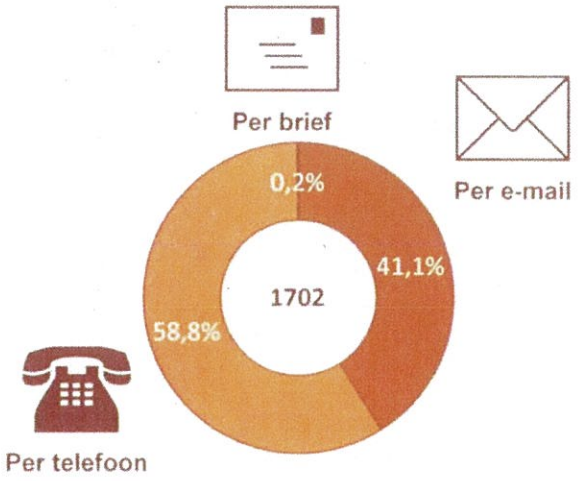

4.2 Onderwerpen

Het Informatiepunt Verkiezingen heeft de binnengekomen meldingen op onderwerp gerubriceerd. De vragen die zien op de waterschapsverkiezingen zijn in het volgende hoofdstuk beschreven. Van alle andere vragen worden hieronder de verschillende onderwerpen belicht.

Tabel 2: rangschikking diverse onderwerpen

Onderwerp	Aantal	Percentage
Stempas	149	9%
Stembureau	145	9%
OSV	141	8%
Kandidaatstelling	138	8%
Inleveren kandidatenlijsten	136	8%
Stemming	135	8%
Stemmen bij volmacht	120	7%
Vaststellen en bekendmaken uitslag	109	6%
Campagne BZK	87	5%
Overige	65	4%
Kiesgerechtigdheid	63	4%
Registratie aanduiding	57	3%
ALG Informatieverzoeken nationaal	39	2%
ALG Databank Verkiezingen	38	2%
ALG Tussentijdse vacature	23	1%
Campagnevoering	22	1%
Toewijzen zetels aan kandidaten	19	1%
Identificatieplicht	18	1%
ALG Registratie aanduiding	17	1%
Inleveren kandidatenlijsten	15	1%
ALG Kiesgerechtigdheid	14	1%
ALG OSV	14	1%
Kandidaatstelling Eerste Kamerverkiezing	13	1%
Begin en verandering in lidmaatschap	13	1%
Eilandsraadsverkiezingen 2015	11	1%
OSV Eerste Kamerverkiezing	11	1%
ALG Overige	10	1%
Centraal stembureau/Hoofdstembureau	10	1%
Overige Eerste Kamerverkiezing	9	1%
ALG Stemming	8	0%
ALG Tijdelijke vervanging	8	0%
Vaststellen en bekendmaken uitslag Eerste Kamerverkiezing	7	0%
ALG Informatieverzoeken internationaal	6	0%
Registratie aanduiding Eerste Kamerverkiezing	6	0%
Stemming Eerste Kamerverkiezing	6	0%
Incidenten	6	0%

Lijstnummering	4	0%
Toewijzen zetels aan kandidaten Eerste Kamerverkiezing	3	0%
Samenwerking partijen	3	0%
ALG Herindelingsverkiezingen 2014	2	0%
ALG Interviewverzoek	1	0%
Begin en verandering in lidmaatschap Eerste Kamer	1	0%

Stempas (9%)

Kiezers wilden weten waarom ze nog geen stempas hadden gekregen, en of ze hun stempas na verhuizing in hun nieuwe woongemeente konden ontvangen. Verder stelden burgers vragen over het aanvragen van een vervangende stempas en de termijnen die daarvoor gelden. Ook het gebruik van de kiezerspas leidde tot onduidelijkheid. Overigens informeerden ook gemeenten naar de mogelijkheden van de kiezerspas.

In de periode voorafgaand aan de verkiezing vroegen gemeenten welke gegevens al dan niet moesten worden opgenomen op de stempas; niet in alle gevallen was het voor hen duidelijk welke persoonsgegevens op de passen moesten worden opgenomen en op welke wijze. De vermelding op de stempas dat het identiteitbewijs vijf jaar verlopen moest zijn, bleek voor kiezers soms verwarrend.

Enkele gemeenten die verwachtten dat zij de stempassen te laat zouden bezorgen bij de kiezers vroegen hierover raad. Ook burgers en politieke partijen meldden zich in de aanloop naar de dag van stemming steeds meer met het bericht dat de stempassen (nog) niet ontvangen waren.

Stembureau (9%)

Vragen over dit onderwerp hadden met name betrekking op de inrichting van het stemlokaal en of deze het stemgeheim voldoende waarborgde. Kiezers vroegen of het stemlokaal en de stemhokjes voldeden aan de vereisten daarvan. In aanloop naar de verkiezingen vroegen burgers waar de stembureaus zouden zijn, en meldden zij zich in sommige gevallen bij het Informatiepunt aan als stembureaulid. Uiteraard waren ook gemeenten bezig met de indeling van het stemlokaal en instructie van stembureauleden. Zo vroegen zij bijvoorbeeld hoe zij in de benoeming en instructie om moesten gaan met tellers. Tot slot werden enkele vragen gesteld over de telmethode bij gecombineerde verkiezingen.

OSV (8%)

Ten aanzien van het onderwerp Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) is door politieke partijen, gemeenten en centraal stembureaus geïnformeerd naar de installatie en het gebruik van de programmatuur. Veelal informeerden betrokkenen wanneer de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) beschikbaar was. Aangezien de gewijzigde modellen in de software verwerkt moesten worden, was de software later beschikbaar.

Op de cd-roms waren tevens de kandidatenlijstbestanden voor deze verkiezing geplaatst. Gemeenten vroegen aan het Informatiepunt hoe zij de authenticiteit van de programmatuur en de meegestuurde kandidatenlijstbestanden konden controleren.

Kandidaatstelling (8%)

Politieke partijen die zich voorbereidden op de kandidaatstelling, informeerden bij het Informatiepunt naar de regels rondom het vermelden van kandidaten. Ook informeerden zij welke stukken bij de kandidaatstelling moesten worden ingeleverd. Zo vroegen zij, wanneer zij mee wensten te doen in een provincie met meerdere kieskringen, of zij een aantal ondersteuningsverklaringen per kieskring of per lijst moesten inleveren.

Daarnaast hadden vragen rond dit onderwerp betrekking op de wijze waarop het centraal stembureau beslist over de ingediende lijsten en eventuele verzuimen. Ook over bekendmaking van deze beslissingen en de terinzagelegging van de stukken, werden vragen gesteld. Tot slot waren burgers op zoek naar de vastgestelde kandidatenlijsten van de deelnemende groeperingen, met name als zij nog geen kandidatenlijsten thuis ontvangen hadden.

Inleveren kandidatenlijsten (8%)

Deze vragen hadden betrekking op de voorbereidingen op de dag van kandidaatstelling. Politieke partijen hadden soms reeds stukken aangemaakt in OSV en waren benieuwd op welke manier zij geconstateerde fouten nog tijdig konden herstellen. Tevens werden vragen gesteld over de procedure van het inleveren van de stukken: wie dat moest doen en welke stukken daarbij noodzakelijk waren. In enkele gevallen ondervonden politieke partijen moeilijkheden om ondersteuningsverklaringen te kunnen laten ondertekenen, bijvoorbeeld omdat sommige gemeenten deze mogelijkheden beperkt aanboden.

Stemming (8%)

Onder dit onderwerp vallen veel verschillende vragen over de gang van zaken rondom de stemming. Zo is er in de aanloop naar de dag van stemming veel aandacht geweest voor het aan het adres van de kiezer bezorgen van de kandidatenlijsten. Gemeenten leken op zoek te zijn naar mogelijkheden om dit goedkoper te doen, bijvoorbeeld door de lijsten te publiceren in een lokale krant of op een website. Hierover is met enige regelmaat contact geweest met gemeenten. Ook meldden veel burgers zich omdat zij tot kort voor de verkiezing nog deze informatie misten.

Rondom de dag van stemming is het Informatiepunt veel bevraagd over het verlenen van bijstand in het stemlokaal. Kiezers uitten hun ongenoegen over het feit dat het stembureau de bijstand niet in een bepaalde vorm had toegestaan en vroegen naar de wettelijke regels hieromtrent.

Ten aanzien van de gecombineerde verkiezingen werden er enkele vragen gesteld over het gebruik van verschillende kleuren op de stempassen en stembiljetten. Gemeenten waren op zoek naar mogelijkheden om door middel van deze kleuren het stem- en het telproces helderder te maken. Tot slot leefde bij sommigen de gedachte dat het uitbrengen van een waterschapsstem enkel mogelijk was wanneer er tegelijk ook voor de provinciale staten werd gestemd..

Stemmen bij volmacht (7%)

Er zijn vragen gesteld over de verplichting om bij een onderhandse volmacht een kopie van het identiteitsbewijs te tonen. Sommige kiezers vonden dat onnodig of fraudegevoelig. In enkele gevallen was de potentiële volmachtgever niet in staat zelf de volmacht te verlenen, bijvoorbeeld omdat deze in het buitenland was, in coma lag of anderszins niet in staat was een handtekening te zetten. Kiezers vroegen het Informatiepunt vervolgens op welke manier alsnog een stem kon worden uitgebracht voor deze persoon. Soms had een kiezer de beschikking over een notariële volmacht of bewindvoerderverklaring en werd de volmachtnemer verrast door het feit dat met deze volmacht niet gestemd kon worden.

Tot slot kwamen sommige kiezers in de situatie dat de volmachtstem niet meer kon worden uitgebracht, omdat de volmachtnemer zelf al had gestemd. Deze kiezers namens soms contact op om te vragen waarom dit dan niet meer kon en of het stembureau hen daar niet op had kunnen wijzen.

Vaststellen en bekendmaken uitslag (6%)

Het ging hier vooral om de wijze waarop de uitslag werd bekendgemaakt en hoe het feit dat er gecombineerde verkiezingen waren, hierop van invloed was. Verder stelden gemeenten enkele vragen over de openbaarmaking van de processen-verbaal N 10 en N 11, omdat zij verzoeken hadden gekregen deze actief openbaar te maken op internet. Ook vroegen sommige gemeenten wie het proces-verbaal N 11 moest ondertekenen als de burgemeester afwezig is. Verschillende burgers waren op zoek naar de uitslagen van de verkiezingen in hun gemeente, of zochten specifiekere informatie op stembureauniveau.

Campagne BZK (5%)

Dit onderwerp betreft de campagne voor de verkiezingen door BZK. Het gaat hier om diverse vragen over de materialen op de toolkit. Gemeenten vroegen zich af welke documenten door het ministerie zouden worden verzonden, en waar zij zelf voor moesten zorgen. Daarnaast werd het Informatiepunt benaderd over de beschikbaarheid van de aangepaste modellen die ten aanzien van de gecombineerde verkiezingen in de Kiesregeling waren opgenomen.

In de aanloop van de verkiezingen waren gemeenten op zoek naar campagnemateriaal, zoals posters en logo's van beide verkiezingen. Gemeenten wilden door middel van deze logo's onderscheid tussen de verschillende verkiezingen maken op de stempassen, stembussen en in het stemlokaal. Tot slot vroegen enkele gemeenten of de instructiefilmpjes ook separaat te downloaden waren.

4.3 Aantal vragen per categorie

Aan het Informatiepunt zijn door diverse categorieën betrokkenen vragen gesteld. De verschillende categorieën worden met het daarbij behorende aantal vragen in de onderstaande tabel weergegeven

Tabel 3. aantal vragen per categorie

Categorie:	Totaal aantal
Gemeente	690
Burger	516
Politieke Partij	294
Provincie	122
Organisatie *	52
Ambassade *	9
Overheid *	8
Universiteit *	6
Waterschap	5

De organisaties met een asterisk (*) zijn in de grafiek opgenomen onder 'Overige'.

Grafiek 8: aantal vragen per categorie

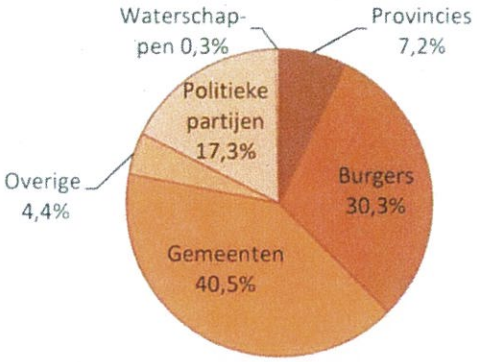

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat een meerderheid van de vragen is gesteld door gemeenten (40,5%). Op enige afstand gevolgd door burgers (30,3%). Politieke partijen, provincies en overige (overheids)organisaties namen de rest voor hun rekening (respectievelijk 17,3%, 7,2% en 4,4%).

Vragen vanuit gemeenten die een kieswettelijke taak als hoofd- of centraal stembureau hadden voor de provinciale statenverkiezingen zijn gerubriceerd onder "provincie".

Een vergelijking met de gegevens van eerdere Informatiepunten geeft verder een beeld van de ontwikkeling van het aantal vragen en van wie deze afkomstig waren.

Tabel 4: aantal vragen bij de provinciale statenverkiezingen, per categorie

	2007	2011	2015
Burgers	434 (46%)	701 (32%)	516 (30%)
Gemeenten	358 (38%)	925 (43%)	690 (41%)
Overige (overheids) organisaties	53 (6%)	194 (9%)	75 (4%)
Politieke partijen	104 (11%)	349 (16%)	294 (17%)
Provincies	n/a	n/a	122 (7%)
Waterschap	n/a	n/a	5 (0%)

Allereerst valt op dat het aantal voor iedere groep is afgenomen in vergelijking met 2011. Ondanks dat het feit dat de absolute aantallen per jaar verschillen, liggen de relatieve cijfers grofweg wel bij elkaar in de buurt. Een opvallend verschil met 2007 is dat indertijd burgers de meeste vragen hebben gesteld, terwijl dat in 2011 en 2015 de gemeenten waren.

Om inzicht te krijgen in het soort vragen dat door elke categorie betrokkene is gesteld, is hieronder per categorie uitgesplitst hoe deze vragen aan het Informatiepunt gesteld waren, en welke onderwerpen deze betroffen. Hieruit blijkt dat burgers hun vragen eerder per mail stelden en dat in de andere gevallen het Informatiepunt veelal telefonisch benaderd werd (rond de 60 en 70%). Verder zijn het vooral burgers geweest die het Informatiepunt bevroegen over onderwerpen die de dag van stemming betroffen, zoals de wijze van stemming, de stempas en het stemmen bij volmacht. Ook de andere categorieën onderscheiden zich door hun eigen kenmerkende top-3 van de meest gestelde vragen. De verschillen hierin zijn verklaarbaar gezien de aard van de groep melders die het betreft. Wel is zichtbaar dat, met uitzondering van gemeenten, alle betrokkenen vragen hebben gesteld over de kandidaatstelling.

Tabel 5: burgers

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	516	
Per telefoon	186	36%
Per e-mail	328	64%
Per brief	2	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Stempas	83	16%
2. Stemming	64	12%
3. Stemmen bij volmacht	63	12%

Tabel 6: gemeenten

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	690	
Per telefoon	491	71%
Per e-mail	199	29%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. OSV	95	14%
2. Stembureau	84	12%
3. Campagne BZK	72	10%

Tabel 7: overige (overheids)organisaties

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	75	
Per telefoon	46	61%
Per e-mail	28	37%
Per brief	1	1%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Overige	12	16%
2. Kandidaatstelling	10	13%
3. Vaststellen en bekendmaken uitslag	7	9%

Tabel 8: politieke partijen

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	294	

Per telefoon	191	65%
Per e-mail	103	35%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Inleveren kandidatenlijsten	66	22%
2. Kandidaatstelling	54	18%
3. OSV	36	12%

Tabel 9: provincies

Communicatiemiddel	**Aantal**	**Percentage**
Totaal	122	
Per telefoon	85	70%
Per e-mail	37	30%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Inleveren kandidatenlijsten	28	23%
2. Registratie aanduiding	25	20%
3. Kandidaatstelling	14	11%

5. Waterschapsverkiezingen 2015

5.1 Totaal aantal vragen

In de periode waarin het Informatiepunt actief was, zijn er in totaal 640 vragen gesteld over de waterschapsverkiezingen. Zoals eerder aangegeven, vallen hier de vragen onder die direct toewijsbaar waren aan deze verkiezingen. Meldingen waarvan niet direct duidelijk was over welke verkiezing deze gingen, zijn gevat onder de provinciale statenverkiezingen.

Grafiek 9: totaal aantal vragen per dag (waterschapsverkiezingen)

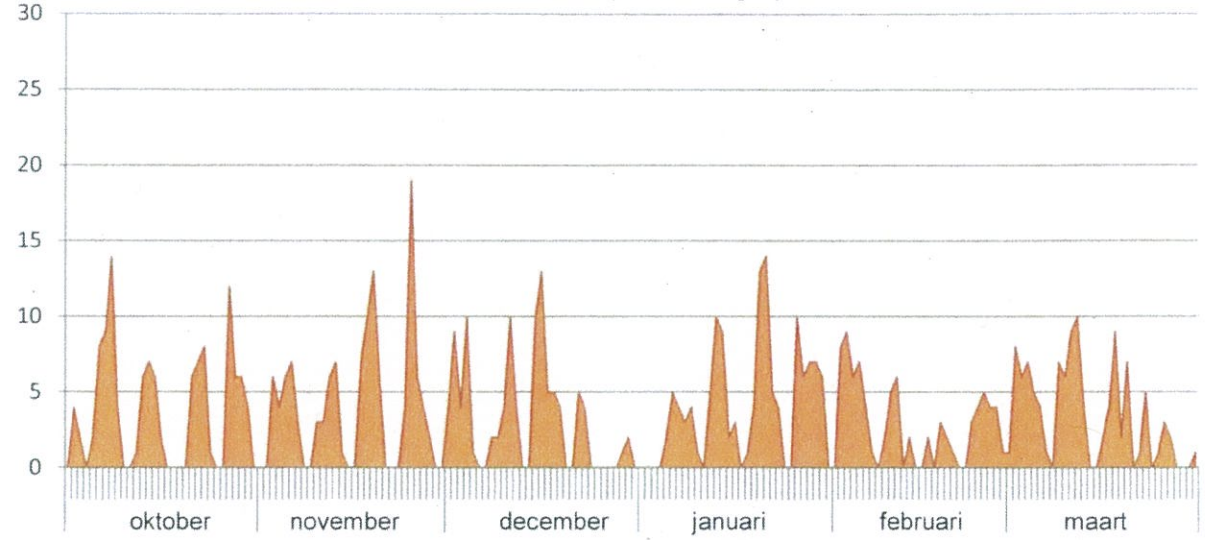

De onderstaande grafiek laat zien hoeveel vragen er per maand aan het Informatiepunt zijn gesteld. Dit aantal bleef voor deze verkiezingen ongeveer gelijk en schommelde rond de 100 per maand. De meeste vragen zijn gesteld in de maand januari, de maand waarin de voorbereidingen voor de kandidaatstelling moesten worden getroffen (125 vragen). Ook in de beginmaanden waren met name waterschappen druk bezig met de eerste voorbereidingen, getuige het feit dat het aantal vragen in deze eerste maanden relatief hoog was (respectievelijk 115 en 117 vragen).

Grafiek 10: totaal aantal vragen per maand (waterschapsverkiezingen)

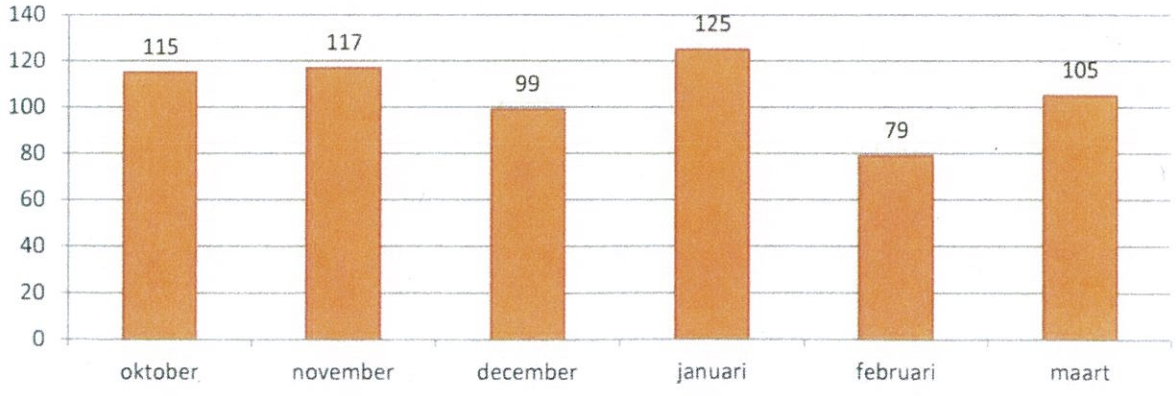

Vergelijkingen met voorgaande verkiezingen is ten aanzien van de waterschapsverkiezingen niet mogelijk. Niet eerder vonden de waterschapsverkiezingen plaats onder het regime van de Kieswet en heeft het Informatiepunt in de beantwoording daarin een rol gehad.

Voor de waterschapsverkiezingen werden er 237 vragen per e-mail door het Informatiepunt afgedaan, 403 telefonisch en geen vragen per brief.

Grafiek 11: percentage vragen per communicatiemiddel

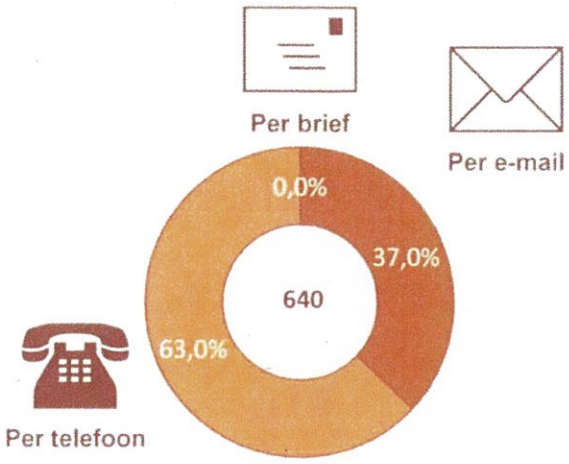

5.2 Onderwerpen

Het Informatiepunt heeft de binnengekomen meldingen op onderwerp gerubriceerd. De vragen die gaan over de waterschapsverkiezingen zijn in dit hoofdstuk beschreven. Van deze vragen worden hieronder de verschillende onderwerpen belicht.

Tabel 10: rangschikking diverse onderwerpen

Onderwerp	Aantal	Percentage
Inleveren kandidatenlijsten	87	14%
Kandidaatstelling	56	9%
Stembureau	56	9%
OSV	43	7%
Campagne BZK	41	6%
Registratie aanduiding	39	6%
Vaststellen en bekendmaken uitslag	31	5%
Overige	28	4%
Stempas	28	4%
Stemming	27	4%
Kiesgerechtigdheid	26	4%
ALG Overige	20	3%
ALG Tussentijdse vacature	18	3%
Stemmen bij volmacht	17	3%
ALG Registratie aanduiding	17	3%
Campagnevoering	16	3%
Begin en verandering in lidmaatschap	14	2%
ALG Stemming	12	2%
ALG Herindelingsverkiezingen 2014	10	2%
ALG Informatieverzoeken nationaal	10	2%
Centraal stembureau/Hoofdstembureau	9	1%
ALG Tijdelijke vervanging	7	1%
ALG Databank Verkiezingen	6	1%
Toewijzen zetels aan kandidaten	5	1%
ALG OSV	4	1%
Lijstnummering	3	0%
Identificatieplicht	2	0%
Samenwerking partijen	2	0%
ALG Combinatie stemmingen	2	0%
ALG Informatieverzoeken internationaal	2	0%
ALG Kiesgerechtigdheid	2	0%

Inleveren kandidatenlijsten (14%)

Vragen over het inleveren van de kandidatenlijsten hingen samen met de voorbereidingen op de dag van kandidaatstelling. Aangezien waterschappen voor het eerst als centraal stembureau onder de Kieswet optraden, informeerden zij naar de procedures rondom de kandidaatstelling. Zo waren zij benieuwd of stukken voor de kandidaatstelling ook in kopie of als geprinte scan mochten worden ingeleverd, en wie deze inlevering uiteindelijk kon doen.

Politieke partijen hadden soms stukken aangemaakt in OSV en waren dan benieuwd op welke manier zij fouten hierop nog voorafgaand aan de dag van kandidaatstelling konden herstellen. Ook

werden er vragen gesteld over de procedure van het inleveren van de stukken; wie dat moest doen en welke stukken daarbij noodzakelijk waren.

Verder zorgde het invulveld 'kieskring' op de ondersteuningsverklaringen voor politieke partijen voor onduidelijkheid. Aangezien de waterschappen maar uit één kieskring bestaan, was onduidelijk wat hier moest worden ingevuld.

Kandidaatstelling (9%)

Politieke partijen die zich voorbereidden op de kandidaatstelling, informeerden bij het Informatiepunt naar de regels rondom het vermelden van kandidaten. Ook informeerden zij welke stukken bij de kandidaatstelling moesten worden ingeleverd. Verder hadden centraal stembureaus vragen over de beslissingen die in het kader van de kandidaatstelling genomen moesten worden, zoals het nummeren van de lijsten en de te nemen beslissingen op verzuimen.

Daarnaast vroegen zij naar de bekendmaking van de kandidatenlijsten en de terinzagelegging daarvan. Ook informeerden burgers naar de vastgestelde kandidatenlijsten van de deelnemende groeperingen, met name als zij tot op dat moment nog geen kandidatenlijsten thuis ontvangen hadden.

Stembureau (9%)

Gemeenten stelden in de aanloop naar de gecombineerde verkiezingen vooral praktische vragen over de inrichting van het stembureau. Met name over de eisen aan de stembussen en het plaatsen van extra stembussen. Ook vroegen enkele gemeenten zich af hoe zij met de bezetting van de stembureauleden konden inspelen op de verwachtte werkdruk bij de gecombineerde stemming. Bij de uiteindelijke benoeming van de stembureauleden informeerden gemeenten nog naar de vereisten die bij deze benoeming golden.

Bijzonder was bij deze verkiezing dat het uitgangspunt 'stemmen in een willekeurig stembureau' (ook wel: SWS) niet van rechtswege overal onverkort gold. Kiezers moesten in beginsel hun stem uitbrengen in een stemlokaal van hun gemeente, binnen de grenzen van het waterschap. Bij gemeenten met meerdere waterschappen binnen de gemeentegrens betekende dat dus dat kiezers niet per definitie in elk stemlokaal in de gemeente hun waterschapsstem konden uitbrengen. Gemeenten konden wel voor een onverkorte werking van SWS kiezen, maar dat vergde wel een expliciet besluit daartoe. Over de mogelijkheden en de precieze invulling van deze constructie is het Informatiepunt door gemeenten benaderd.

OSV (9%)

De beschrijving van het onderwerp van deze vragen komt overeen met wat reeds op pagina 12 van deze rapportage over dit onderwerp is vermeld.

Campagne BZK (6%)

De beschrijving van het onderwerp van deze vragen komt overeen met wat reeds op pagina 13 van deze rapportage over dit onderwerp is vermeld.

Registratie aanduiding (6%)

Een deel van de vragen over de mogelijkheid van het registreren van een aanduiding voor de waterschapsverkiezing was afkomstig van partijen die informatie wilden over een nieuwe (of reeds in het waterschap bestaande) aanduiding. Ook de waterschappen hadden vragen over registraties, en de mogelijke doorwerking van een elders geregistreerde aanduiding. In het bijzonder gingen deze erover hoe moest worden omgegaan met aanduidingen die zowel landelijk als lokaal in een waterschap geregistreerd waren.

Vaststellen en bekendmaken uitslag (5%)

De beschrijving van het onderwerp van deze vragen komt overeen met wat reeds op pagina 13 van deze rapportage over dit onderwerp is vermeld.

5.3 Aantal vragen per categorie

Aan het Informatiepunt zijn door diverse categorieën betrokkenen vragen gesteld. De verschillende categorieën worden met het daarbij behorende aantal vragen in de onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 11: aantal vragen per categorie

Categorie:	Totaal aantal
Gemeente	275
Waterschap	185
Burger	90
Politieke Partij	59
Organisatie *	24
Provincie	3
Overheid *	3
Universiteit *	1

De organisaties met een asterisk (*) zijn in de grafiek opgenomen onder 'Overige'.

Grafiek 12: aantal vragen per categorie

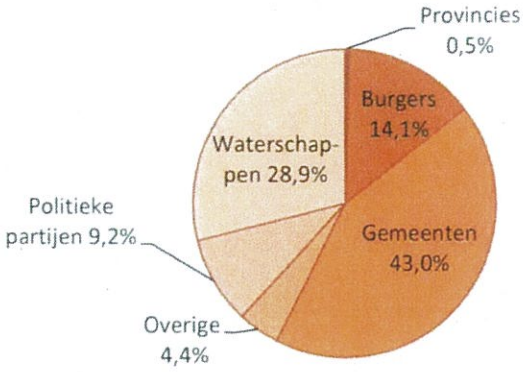

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat, net als bij de provinciale statenverkiezingen, het merendeel van de vragen is gesteld door gemeenten (43,0%). Burgers en politieke partijen waren goed voor respectievelijk 14,1% en 9,2%. In het oog springt de categorie waterschappen. Deze groep betrokkenen was goed voor 28,9% van het totaal voor deze verkiezing. Gezien het feit dat de waterschappen voor het eerst te maken hadden met de Kieswet, en voor het eerst sinds 2008 met verkiezingen, is dit percentage verklaarbaar. Vragen van provincies en van overige (overheids)organisaties beslaan een klein gedeelte van het totaal (respectievelijk 0,5% en 4,4%).

Vergelijkingen met voorgaande verkiezingen is bij de waterschapsverkiezingen niet mogelijk. Niet eerder vonden de waterschapsverkiezingen plaats onder het regime van de Kieswet en het Informatiepunt had in de informatievoorziening hierover daarom pas voor het eerst een rol.

Gebleken is dat burgers het Informatiepunt met name telefonisch benaderden en alle andere betrokkenen vaker per mail. Deze aantallen laten wat dat betreft eenzelfde beeld zien als bij de provinciale statenverkiezingen. Verder onderscheiden de categorieën zich door de onderwerpen in de top-3 van de meest gestelde vragen.

Tabel 12: burgers

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	90	
Per telefoon	42	47%
Per e-mail	48	53%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Stempas	11	12%
2. Stemming	10	11%
3. Kandidaatstelling	8	9%

Tabel 13: gemeenten

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	275	
Per telefoon	193	70%
Per e-mail	82	30%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Stembureau	46	17%

2. Campagne BZK	32	12%
3. OSV	22	8%

Tabel 14: overige (overheids)organisaties

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	28	
Per telefoon	18	64%
Per e-mail	10	36%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Campagnevoering	5	18%
2. Campagne BZK	2	7%
3. Kandidaatstelling	2	7%

Tabel 15: politieke partijen

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	59	
Per telefoon	41	69%
Per e-mail	18	31%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Inleveren kandidatenlijsten	17	29%
2. Kandidaatstelling	10	17%
3. OSV	6	10%

Tabel 16: waterschappen

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	185	
Per telefoon	109	59%
Per e-mail	76	41%
Per brief	0	0%
Onderwerpen top-3	**Aantal**	**Percentage**
1. Inleveren kandidatenlijsten	58	31%
2. Kandidaatstelling	29	16%
3. Registratie aanduiding	28	15%

6. Slot

Tijdens de verkiezingsperiode van de gecombineerde provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen in 2015 zijn door het Informatiepunt 2342 vragen beantwoord. Hieronder zijn ook begrepen de vragen over de (gelijktijdige) eilandsraadsverkiezingen en de Eerste Kamerverkiezingen. Het grootste gedeelte van de ontvangen vragen (1702) ging over de provinciale statenverkiezingen en nam in de loop van de periode toe in aantal. De overige 640 vragen over de waterschapsverkiezingen waren per maand ongeveer gelijk verdeeld in aantal.

Het Informatiepunt heeft zich er voor ingespannen de vragen zo snel mogelijk te beantwoorden. Telefonische vragen werden vrijwel allemaal direct beantwoord, 95% van de telefonische vragen werden nog dezelfde dag beantwoord. In sommige gevallen was dat echter niet mogelijk en belde het Informatiepunt zo spoedig mogelijk terug. Gemiddeld werden alle telefonische vragen uiterlijk de dag na de melding beantwoord. Ook mailvragen werden zo snel mogelijk beantwoord, 57% van de vragen die per mail gesteld werden, werden nog diezelfde dag beantwoord. Doordat de beantwoording van mailvragen per definitie intern afgestemd werd, nam de beantwoording hiervan soms een langere tijd in beslag dan bij de telefonische vragen. Gemiddeld werden alle mailvragen uiterlijk twee dagen na de melding beantwoord.

Het merendeel van de vragen werd telefonisch aan het Informatiepunt gesteld (60%) en was afkomstig van gemeenten (41%). Gebleken is dat met name burgers hun vragen veelal per mail stelden, en alle overige betrokkenen dit bij voorkeur telefonisch deden. Mogelijk houdt dit verband met het feit dat veel burgers tijdens kantoortijden niet in de gelegenheid zijn om het Informatiepunt (van 09:00 tot 17:00 uur) te raadplegen. In een enkel geval waarin dat wenselijk werd geoordeeld, heeft het Informatiepunt voorzien in de behoefte om ook buiten kantooruren bereikbaar te zijn. De waterschappen hebben bij hun evaluatie aangegeven behoefte te hebben aan structureel langere openingstijden van het Informatiepunt, met name in de periode tussen de dag van stemming en de dag waarop de uitslag wordt vastgesteld. Voor een toekomstig Informatiepunt zal moeten worden bezien of de openingstijden voldoende zijn afgestemd op de behoefte van de gebruikers daarvan.

In vergelijking met eerdere verkiezingen laat het totaal aantal vragen een wisselend beeld zien. Het aantal is zowel in vergelijking met verkiezingsjaar 2014 (meest recente verkiezingen) als met verkiezingsjaar 2011 (meest recente soortgelijke verkiezingen), lager.

In enkele gevallen gaven bevindingen van het Informatiepunt aanleiding om deze in de evaluatie van de Kiesraad te betrekken. Dit gaat om kleine verbeteringen van het proces die voor meer duidelijkheid kunnen zorgen waardoor het aantal vragen voor een volgend Informatiepunt af kan nemen, veelal ten aanzien van onderwerpen waar vaak vragen over zijn gesteld. Suggesties voor aanpassingen die hiervoor zijn gedaan, zijn meegenomen in het evaluatieadvies van de verkiezingen van de Kiesraad (te vinden op www.kiesraad.nl). Ook andere bevindingen van meer inhoudelijke aard zijn daarin meegenomen.